

ΟΜΑΔΙΚΗ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΕ ΑΝΗΛΙΚΟΥΣ ΔΡΑΣΤΕΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ: ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΝΟΣ PROJECT ΣΤΗ ΒΡΕΤΤΑΝΙΑ

Αγάπη Κανδυλάκη

Κοινωνική Λειτουργός, Κοινωνιολόγος

Περίληψη

Η παρουσίαση αυτή αφορά στην κριτική αξιολόγηση ενός project ομαδικής θεραπευτικής προσέγγισης με ανηλίκους δράστες σεξουαλικής παρενόχλησης στην Βόρεια Αγγλία. Επιχειρεί να αναλύσει δεδομένα (data) που πηγάζουν από έρευνα που έγινε κατά η χρονική διάρκεια δεκαοκτώ μηνών, ακολουθώντας τη συμμετοχική και συμβουλευτική παρατήρηση (Participant Advising Observation/PAO), ως μέθοδο συλλογής δεδομένων. Η ανάλυση που ακολουθεί είναι «ποιοτική» και εστιάζει στις θεραπευτικές τεχνικές που ακολουθούνται παράλληλα με συναντήσεις θεραπείας οικογένειας και την ομαδική προσέγγιση. Δεν αναφέρεται αναλυτικά σε λεπτό προς λεπτό ανάλυση των τεχνικών που ακολουθήθηκαν. Αντίθετα επικεντρώνεται σε ορισμένα καίρια σημεία τα οποία επέλεξε η ερευνήτρια-συμμετέχων σύμβουλος παρατηρητής.

Εισαγωγή

Προγράμματα παρέμβασης σε ανήλικους δράστες σεξουαλικής παρενόχλησης πρωτοξεκίνησαν στις ΗΠΑ και τον Καναδά. Τέτοια προγράμματα οργανώνονται από κλινικούς θεραπευτές κυρίως ψυχιάτρους και ψυχολόγους σε ιδιωτικές κλινικές. Οι δράστες είναι συνήθως «υπό επιμέλεια δικαστηρίου» (probation order) με την προϋπόθεση ότι θα παρακολουθήσουν το θεραπευτικό πρόγραμμα για το οποίο επιβαρύνονται οικονομικά οι ίδιοι και οι οικογένειές τους. Στη Βόρειο Αμερική υπάρχουν θεραπευτικά προγράμματα εγκλείστων ανηλίκων που λαμβάνουν χώρα σε φυλακές ανηλίκων και αναμορφωτήρια. Επίσης λειτουργούν και κοινοτικά προγράμματα για μη έγκλειστους ανηλίκους δράστες.

Στη Βρετανία αυτός είναι ένας σχετικά νέος τομέας που πρωτοξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του '80 αρχές του '90. Η ταχύτατη αύξηση του ενδιαφέροντος για υπηρεσίες που προσφέρονται σε δράστες σεξουαλικής παρενόχλησης προήλθε από επαγγελματίες της «πρώτης γραμμής» που εργάζονται σε φορείς παιδικής προστασίας ή που συνεργάζονται με κάποιους αντίστοιχους φορείς. Το ενδιαφέρον πυροδοτήθηκε από μια σειρά συνεδρίων εθνικής εμβέλειας καθώς και από τη δου-

λειά του Ray Wyre Βρετανού θεραπευτή πρώην Probation Officer (Επιμελητή Ανηλίκων) που ίδρυσε το Gracewell Clinic¹, ιδιωτική κλινική που προσέφερε θεραπευτικά προγράμματα αλλαγής συμπεριφοράς σε δράστες σεξουαλικής παρενόχλησης. Τέλος το ενδιαφέρον των επαγγελματιών επιστεγάστηκε με την ίδρυση του Ν.Ο.Τ.Α.² (Εθνικού Οργανισμού για την Ανάπτυξη της Παρέμβασης σε Δράστες Σεξουαλικής Παρενόχλησης).

Ήδη από τις αρχές του '90 διάφορα προγράμματα στη Μεγ. Βρετανία ξεκίνησαν να λειτουργούν καθένα από αυτά ακολουθώντας διαφορετική θεραπευτική προσέγγιση και δομή. Συνήθως λειτουργούν με δι-υπηρεσιακή πρωτοβουλία, συνεργασία μεταξύ Κοινωνικών Υπηρεσιών, Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων και μη κερδοσκοπικών Οργανισμών (Voluntary Services).

Η ομάδα Β

Το πρόγραμμα που παρουσιάζεται και σχολιάζεται εδώ ονομάζεται για τις ανάγκες της παρούσας εισήγησης ομάδα Β (B Team). Πρόκειται για ένα πρόγραμμα που λειτουργεί στη Βόρεια Αγγλία στην περιοχή του West Yorkshire. Αφορά μία συνεργασία των Κοινωνικών Υπηρεσιών και ενός μη κερδοσκοπικού οργανισμού, που προσφέρει θεραπευτικές και υπηρεσίες πρόληψης σε οικογένειες και πρωτοξεκίνησε στις αρχές του '90. Το πρόγραμμα λειτουργεί σε part-time βάση και οι απασχολούμενοι θεραπευτές συνιστούν δύο κύριες υπο-ομάδες.

1. Οι ηγέτες της ομάδας (*Group-Leaders*), ένας άνδρας και μια γυναίκα θεραπευτές, που ηγούνται ομάδα με τέσσερις έως έξι ανήλικους δράστες σεξουαλικής παρενόχλησης.
2. Η ομάδα υποστήριξης (*Support-Group*) που αποτελείται από τρεις ακόμη επαγγελματίες θεραπευτές και άλλους τρεις φοιτητές κοινωνικής εργασίας, οι οποίοι παρακολουθούν, εποπτεύουν και υποστηρίζουν τους θεραπευτές ηγέτες της ομάδας.

-
1. Το Gracewell Clinic είναι μια ιδιωτική κλινική, που προσφέρει προγράμματα θεραπευτικής παρέμβασης σε δράστες σεξουαλικής παρενόχλησης, που στοχεύουν στην αλλαγή της συμπεριφοράς, και λειτουργούν ως προγράμματα εναλλακτικά στον εγκλεισμό. Ακολουθεί παρόμοια τακτική με τις κλινικές στις Ηνωμένες Πολιτείες. Προσέφερε ατομική και οικογενειακή θεραπεία σε άτομα που είχαν εμπειρία σεξουαλικής παρενόχλησης και κακοποίησης ως θύματα ή ως δράστες. Διατηρούσε επίσης ξενώνα για διαμονή των δραστών που βρισκόταν σε ξεχωριστό χώρο από την κλινική. Την τελευταία διετία όμως έχει διαφοροποιηθεί ο τρόπος λειτουργίας του.
 2. Ο ΝΟΤΑ (The National Association for the Development of Work with Sex Offenders./Εθνική Ένωση για την Ανάπτυξη της Θεραπευτικής με Δράστες Σεξουαλικής Παρενόχλησης/Κακοποίησης) ιδρύθηκε στις 21 Σεπτεμβρίου 1991. Η πρώτη αντίστοιχη οργάνωση στη Βρετανία πρωτοξεκίνησε στη Βορειο-Δυτική Αγγλία και ονομαζόταν ROTA (Regional Offenders Treatment Association/Τοπική Ένωση για τη Θεραπευτική Δραστών). Σύντομα όμως ανέπτυξε δίκτυα σε εθνική εμβέλεια και οδήγησε στη σύσταση του ΝΟΤΑ. Στόχοι του ΝΟΤΑ είναι η προώθηση της προστασίας των ατόμων και των κοινοτήτων από τη σεξουαλική επιθετικότητα, να προωθήσει πρακτική μη-διάκρισης ανάμεσα στα μέλη της, να παρέχει ένα ευρύ και αποτελεσματικό «σώμα» που θα εκπροσωπεί όλες τις υπηρεσίες που ασχολούνται με την αντιμετώπιση των δραστών σεξουαλικής παρενόχλησης/κακοποίησης και θα ενισχύει τη συνεργασία αυτών των υπηρεσιών, και την προώθηση της δημόσιας γνώσης γι τις σεξουαλικά παρενοχλητικές στάσεις και συμπεριφορές.

Κάθε ομάδα συναντάται σε τακτά χρονικά διαστήματα, μία φορά την εβδομάδα για ένα δίωρο, ενώ κάθε πρόγραμμα διαρκεί δεκατέσσερις έως δεκαέξι εβδομάδες. Μετά την ολοκλήρωση κάθε θεραπευτικής συνάντησης ακολουθεί η συνάντηση της ομάδας υποστήριξης, παρουσία και των δύο υπεύθυνων θεραπειών-ηγέων της ομάδας, όπου συζητείται η συνεδρία που προηγήθηκε. Δίνεται έτσι η ευκαιρία στους ηγέτες της ομάδας να μοιραστούν τις εμπειρίες τους με την ομάδα και να πάρουν ανατροφοδότηση από την ομάδα υποστήριξης. Όλες οι θεραπευτικές συναντήσεις της ομάδας βιντεοσκοποούνται. Παράλληλα με τις ομαδικές συναντήσεις, ιδιαίτερα κατά τη θεραπευτική φάση όπου οι ανήλικοι έρχονται αντιμέτωποι με την πράξη τους και επιχειρείται η «πλήρης αποκάλυψη» της παρενοχλητικής συμπεριφοράς, ένα ή δύο ατομικές θεραπευτικές συναντήσεις λαμβάνουν χώρα παράλληλα με τη συνάντηση της ομάδας. Οι ατομικές αυτές συναντήσεις διευθύνονται και από τους δύο θεραπευτές, ώστε να υπάρχει εκπροσώπηση και των δύο φύλων προς αποφυγή ταύτισης του άνδρα θεραπευτή με τυχόν φαλλοκρατικές απόψεις των ανηλίκων. Η ηλικία των ανηλίκων κυμαίνεται μεταξύ δεκατριών και δεκαέξι ετών, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων που μπορεί να είναι μικρότερης ή μεγαλύτερης ηλικίας. Οι ηγέτες της ομάδας δεν είναι πάντα οι ίδιοι σε κάθε νέο πρόγραμμα. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι το πρόγραμμα βρίσκεται σε διαδικασία διαρκούς αλλαγής. Μετά την ολοκλήρωση των δύο πρώτων προγραμμάτων ομαδικής παρέμβασης, αποφασίστηκε ότι θα είναι αναγκαίο να προηγείται μία περίοδος αξιολόγησης των θεραπευτικών συναντήσεων. Αυτή η αξιολόγηση συμπεριλαμβάνει τη συλλογή πληροφοριών, συνεντεύξεις με την οικογένεια του κάθε ανηλίκου και δύο ή τρεις ατομικές συνεντεύξεις με κάθε ανήλικο πριν γίνει δεκτός στην ομάδα.

Οι μέθοδοι παρέμβασης που χρησιμοποιούνται είναι «συμπεριφοριστικής και γνωσιακής θεραπείας» (cognitive - behavioural therapy), έντονα επηρεασμένες από τη δουλειά του Steven Wolf. Κλειδιά της θεραπευτικής προσέγγισης είναι «η πρόκληση των ανηλίκων ώστε να τίθενται αντιμέτωποι με τις πράξεις τους, και να υποβοηθάται η αλλαγή συμπεριφοράς» (positive confrontation) και «η αποκάλυψη της παρενοχλητικής συμπεριφοράς» (disclosure of the abusive behaviour). Γίνεται προσπάθεια επανεκπαίδευσης των ανηλίκων αναφορικά με τις σεξουαλικές και κοινωνικές τους σχέσεις. Θέματα για τα δύο φύλα και οι μύθοι γύρω από τη σεξουαλικότητα και την επιθετικότητα συζητούνται συνήθως με τη βοήθεια παιχνιδιών, όπως για παράδειγμα το «Man's World»³.

Η φύση του προγράμματος

Το πρόγραμμα έχει μία διπλή φύση. Πρώτος του κύριος στόχος είναι η «ομαδική παρέμβαση», ενώ ο δεύτερος στόχος του είναι «εκπαιδευτικός». Οργανώνονται ανοιχτές συναντήσεις με επαγ-

3. Το Man's World (ο Κόσμος του Άνδρα) είναι ένα απλό επιτραπέζιο παιχνίδι για εφήβους ηλικίας δεκατεσσάρων έως δεκαοκτώ ετών. Κάνει ερωτήσεις που σχετίζονται με θέματα γύρω από τη σεξουαλικότητα, όπως το μέγεθος του ανδρικού σεξουαλικού οργάνου, τις σεξουαλικές ορμές και άλλα, με τρόπο μη απειλητικό. Εξετάζει θέματα που αφορούν τα ανδρικά στερεότυπα και τον ρόλο των ανδρών στην κοινωνία. Στοχεύει στην κάλυψη της άγνοιας και των προκαταλήψεων. Δίνει υλικό που ενθαρρύνει τη συζήτηση αλλά απαιτεί συμβουλευτική προσέγγιση από τον ηγέτη-θεραπευτή της ομάδας ώστε να αποφεύγονται συζητήσεις που θα εντύνουν ή θα διακωμωδούν την άγνοια κάποιου μέλους της ομάδας και κατά συνέπεια θα γίνονται επιβλαβείς.

γελματίες από την περιοχή του West Yorkshire, με στόχο την ενημέρωσή τους γύρω από το πώς εργάζονται με ανηλίκους δράστες σεξουαλικής παρενόχλησης. Οι ενημερωτικές αυτές συναντήσεις έχουν στόχο την πληροφόρηση της ευρύτερης επιστημονικής κοινότητας για το συγκεκριμένο πρόγραμμα. Επιχειρούν να κεντρίζουν το ενδιαφέρον περισσότερων επαγγελματιών, και να εξασφαλίσουν τη συνεισφορά τους στο πρόγραμμα ως μέλη της ομάδας στήριξης.

Η ομαδική παρέμβαση

Κάθε μία από τις ομάδες που μελετήθηκαν για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας αποτελείτο από 4-6 ανηλίκους. Κάθε ανήλικος για να μπει στην ομάδα είναι αναγκαίο να αναλάβει την ευθύνη των παρενοχλητικών του πράξεων και να συμμετέχει πρόθυμα στην ομάδα, που ως κύριο στόχο έχει την πρόληψη από την περαιτέρω παρενοχλητική συμπεριφορά του. Μερικοί ανήλικοι μπορεί να υποχρεωθούν από το Δικαστήριο να παρακολουθήσουν τις διεργασίες της ομάδας, ενώ άλλοι απλώς έχουν επισημανθεί από την αστυνομία χωρίς να έχουν περάσει από τις Δικαστικές Αρχές και δέχτηκαν να συμμετέχουν στην ομάδα κατόπιν παρότρυνσης του κοινωνικού λειτουργού.

Αντικειμενικός στόχος της ομάδας όπως παρουσιάζεται από τους ίδιους τους ηγέτες της ομάδας στην πρώτη γραπτή παρουσίαση του έργου τους είναι:

«Να ενθαρρύνουν την έννοια της ατομικής ευθύνης για την παρενοχλητική συμπεριφορά να προσδιορίζει τις ατομικές στρατηγικές και να λειτουργεί προληπτικά προς αποφυγή μελλοντικής παρενοχλητικής συμπεριφοράς. Να προσδιορίζει οποιαδήποτε άλλα θέματα μπορεί να προκαλούν ανησυχία αναφορικά με τα μέλη της ομάδας τα οποία θίγει και επιχειρεί να επιλύσει».

Ανάλυση και αξιολόγηση των ομαδικών διεργασιών

Σκοπός μας σε αυτή τη σύντομη παρουσίαση δεν είναι να παρουσιαστεί με κάθε λεπτομέρεια το πρόγραμμα ομαδικής παρέμβασης. Αντίθετα η εστίαση θα επικεντρωθεί σε ορισμένα κύρια ζητήματα αναφορικά με το περιεχόμενο των ομαδικών διεργασιών.

«Γιατί βρίσκομαι εδώ;» Αποδοχή ευθύνης ή μείωση του αντίκτυπου της παρενοχλητικής συμπεριφοράς

Κάθε συνάντηση της ομάδας ξεκινούσε με την ερώτηση σε κάθε μέλος: «Γιατί βρίσκομαι εδώ;» Η ερώτηση αυτή είχε σαν σκοπό να ενθαρρύνει τους ανηλίκους να μιλήσουν σύντομα για τον εαυτό τους και να εξηγήσουν τους λόγους για τους οποίους βρίσκονται στην ομάδα. Το team των επαγγελματιών θεώρησε σωστό, δίκαια κατά τη γνώμη μου, οι λεπτομέρειες της παρενοχλητικής συμπεριφοράς των δραστών να συζητώνται εκτός ομάδας σε ατομικές συνεντεύξεις με τους θεραπευτές. Κατά συνέπεια οι ανήλικοι σε αυτή την εναρκτήρια φράση ανεμενόταν να πουν:

«Βρίσκομαι εδώ διότι έχω διαπράξει σεξουαλικά παρενοχλητική πράξη»

Κατά τη διάρκεια των 3-4 πρώτων συναντήσεων ήταν δύσκολο για τους ανηλίκους να παραδεκτούν στην ομάδα τις πράξεις τους. Μετά την 4η-5η συνάντηση όμως άρχισαν να το παραδέχονται με ευκολία. Αυτό θεωρήθηκε ως θετικό σημείο, ερμηνεύτηκε ότι δείχνει την εμφανή αποδοχή της ευθύνης των πράξεών τους. Οι ηγέτες της ομάδας στην πρώτη γραπτή αναφορά που συνέταξαν σχολιάζουν:

«Αισθανθήκαμε ότι η παρέμβαση βοήθησε στην εδραίωση της “ομαδικής κουλτούρας” αποδοχής ευθύνης».

Αντίστοιχα οι ηγέτες της 2ης ομάδας υποστήριξαν ότι:

«Τα μέλη της ομάδας εργάστηκαν σκληρά κατά τη διάρκεια των διεργασιών και εστίασαν στην αποδοχή της ευθύνης για τα αδικήματά τους. Μέχρι το τέλος των ομαδικών συναντήσεων ήταν ξεκάθαρο ότι είχαν αναλάβει πλήρως την ευθύνη των πράξεών τους».

Παρότι αυτό αποτελεί μέρος της αλήθειας, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι οι ανήλικοι υποβαθμίζουν τη σημασία των πράξεών τους. Ενδεχομένως κατά τις πρώτες συνεδρίες της ομάδας οι ανήλικοι δράστες φοβούνται την αντίδραση της ομάδας ή ντρέπονταν να αποδεκτούν τις πράξεις τους, ή ακόμα τους ανησυχούσε το να βρεθούν αντιμέτωποι με τις πράξεις (challenged) τους από άλλα μέλη ή από τους ηγέτες της ομάδας. Αυτός ο φόβος άρχισε σταδιακά να μειώνεται όταν ένας-ένας οι ανήλικοι πρόφεραν την ίδια φράση. «Είμαι εδώ γιατί διέπραξα σεξουαλικά παρενοχλητική συμπεριφορά», και δεν προκαλούσε καμία αντίδραση. Το τελετουργικό αυτό του «ανοίγματος» της ομάδας αντί να οδηγήσει σε αποδοχή της ευθύνης, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι οδηγούσε σε μείωση της ενοχής.

Όπως υποστηρίζει ένας ανήλικος δράστης στην ομάδα:

«Δεν αισθάνομαι ότι έχω τιμωρηθεί για ότι έκανα...»

Βεβαίως μια τέτοια άποψη θα μπορούσε να ερμηνευτεί με δύο τρόπους. Είτε πράγματι ο ανήλικος αισθάνεται ντροπή για ότι έκανε και θεωρεί ότι καμιά τιμωρία δεν μπορεί να είναι αρκετά αυστηρή για να τον «πληρώσει», είτε αισθάνεται ευτυχής γιατί κατόρθωσε να γλιτώσει την τιμωρία.

Επανεκπαιδύοντας τους ανηλίκους δράστες. Ανατρέποντας τα σεξιστικά στερεότυπα για τον ανδρισμό και τη σεξουαλικότητα.

Ένας σημαντικός αριθμός των ομαδικών συνεδριών αφιερώθηκε σε ψυχοεκπαιδευτικές προσεγγίσεις που περιλαμβάνουν σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και επανεκπαίδευση σε κοινωνικές σχέσεις για το τι είναι αποδεκτό και επιτρεπτό και τι όχι. Επίσης, έμφαση δόθηκε στην οριοθέτηση της αποδεκτής γλώσσας για το σεξ. Ενώ ταυτόχρονα γινόταν μία προσπάθεια να αντιμετωπιστούν οι στερεότυπες απόψεις αναφορικά με το τι είναι «ανδρισμός». Για το λόγο αυτό χρησιμοποιήθηκε ένα παιχνίδι που ονομαζόταν «Man's World» καθώς και «situation cards», κάρτες κατάστασης, «κινούμενα σχέδια», «cartoons» και «quiz».

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση ήταν προτεραιότητα για τους ηγέτες της ομάδας. Ένα πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση θεωρήθηκε η συζήτηση για την αποδεκτή σεξουαλική γλώσσα. Αυτή η συζήτηση έλαβε χώρα στις πρώτες συναντήσεις της ομάδας. Για τη διευκόλυνση της συζήτησης χρησιμοποιήθηκαν δύο ζωγραφισμένες εικόνες ενός άνδρα και μιας γυναίκας και στη συνέχεια ζητήθηκε από τα μέλη της ομάδας να χρησιμοποιήσουν λέξεις, που μπορεί να σκεφθούν, και που αναφέρονται σε ανδρικά και γυναικεία σεξουαλικά όργανα. Αρχικά είχαν δυσκολία να ξεκινήσουν τη συζήτηση. Τους φαινόταν ακόμη δυσκολότερο να χρησιμοποιήσουν λέξεις που αναφέρονται σε σεξουαλικά όργανα. Αφού μεσολάβησε μια μεγάλη σιωπή ένας άρχισε να ονομάζει τα σεξουαλικά όργανα της γυναίκας. Πολύ γρήγορα ξεκίνησαν και οι υπόλοιποι να δίνουν λέξεις και ενεπλάκησαν σε ένα ανταγωνισμό για το ποιος θα πει το «πιο αστείο» όνομα (την πλέον φαλλοκρατική λέξη). Ήταν φανερό ότι διασκεδάζαν πολύ αυτήν τη συνάντηση της ομάδας, αφού την περισσότερη ώρα ακούγονταν γέλια, στην προσπάθειά τους να προφέρουν το σύνολο των φαλλοκρατικών λέξεων που γνώριζαν για να κατονομάσουν τα σεξουαλικά όργανα. Στη συνέχεια τους ζητήθηκε να συμπληρώσουν μια λίστα με λέξεις που αναφέρονται στη σεξουαλική πράξη.

Αφού ολοκληρώθηκαν οι λίστες, ακολούθησε ένα «brainstorming», καταιγισμός σχολίων από πλευράς των θεραπειών για το ποιες από αυτές τις λέξεις είναι ανάρμοστες και κατά συνέπεια μη αποδεκτές. Αυτός ο καταιγισμός συμβουλών συμπεριλάμβανε και μια διάλεξη για τη δύναμη των λέξεων και το αν είναι παρενοχλητικές, ή όχι. Τέλος, η συνάντηση έκλεισε με τη συμφωνία ότι καμία από αυτές τις «ανάρμοστες» λέξεις δεν πρόκειται να γίνει δεκτή στην ομάδα.

Αυτή η συνάντηση φάνηκε να βασίζεται στην αντίληψη, ότι οι ανήλικοι δεν είναι σε θέση να γνωρίζουν τι είναι «αποδεκτό» και τι «μη αποδεκτό» και «ανάρμοστο», και κατά συνέπεια θα πρέπει κάποιος να τους το πει. Επιπλέον, είχε ως στόχο να θέσει κάποιους κανόνες στην ομάδα αναφορικά με τις λέξεις που θα μπορεί να χρησιμοποιούνται. Παρόλα αυτά θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η αρχική ενθάρρυνση των νεαρών να σκεφτούν και να προφέρουν όλες τις λέξεις που γνωρίζουν, –οι περισσότερες από τις οποίες ήταν σεξιστικές, παρενοχλητικές και υποτιμητικές ιδιαίτερα για τις γυναίκες,– δεν ήταν απαραίτητη και αναγκαία. Επίσης, έχω την άποψη ότι ούτε η τεχνική του καταιγισμού απόψεων είναι ο πλέον κατάλληλος τρόπος για να παρέμβει κανείς σε ανήλικους δράστες. Αυτή είναι μια τεχνική που πιθανότατα χρησιμοποιούν και οι γονείς, ή αυτοί που τους φροντίζουν, ή και οι δάσκαλοί τους. Αυτή η συνάντηση όμως έφερε στην επιφάνεια ορισμένες στερεότυπες απόψεις και πιστεύω, που χαρακτηρίζουν τους ανήλικους, όπως π.χ. αυτή περί «σαδομαζοχισμού» και «ερωτικοποίησης της υποτίμησης και του πόνου».

Ένα μέλος της ομάδας υποστήριξε ότι:

«Οι άνθρωποι αρέσκονται να πονούν, και οι μαζοχιστές θέλουν να πονούν...»

Τέτοια πιστεύω δείχνουν πλήρη απουσία ενσυναίσθησης με το «θύμα» και βοηθούν τους ανήλικους να βρίσκουν δικαιολογίες για την παρενοχλητική τους συμπεριφορά.

Ο Κύκλος της Κακοποίησης

Η πλέον αδύναμη και επιφανειακή παρέμβαση που παρατηρήθηκε στις ομαδικές συναντήσεις

ήταν όταν επιχειρήθηκε να αναλυθεί ο «κύκλος της κακοποίησης». Προηγήθηκαν δύο ατομικές συνεντεύξεις με κάθε μέλος της ομάδας, όπου συζητήθηκαν οι προηγούμενες εμπειρίες «θυματοποίησης» (victimization), αλλά και η παρενοχλητική συμπεριφορά. Οι θεραπευτές κατά την ανάλυση του κύκλου της κακοποίησης είχαν ένα εξαιρετικά «δασκαλίστικο» ύφος. Χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο του κύκλου κακοποίησης του Steven Wolf, σχεδιάσθηκε σε ένα λευκό πίνακα το διάγραμμα του κύκλου κακοποίησης, για να διευκολυνθεί ο θεραπευτής να εξηγήσει στα μέλη της ομάδας, το πως λειτουργεί ο κύκλος. Το διάγραμμα αυτό εξηγήθηκε στους νεαρούς βήμα προς βήμα, ώστε να τους εξηγηθεί η «πορεία προς την παρενοχλητική συμπεριφορά». Μόλις η «διάλεξη» ολοκληρώθηκε ζητήθηκε από τα μέλη της ομάδας να σχεδιάσουν τους δικούς τους «κύκλους». Το Figure 1 παρουσιάζει ένα παράδειγμα που σχεδίασε ένα από τα μέλη της ομάδας. Ήταν φανερό ότι ο νεαρός αντέγραψε το σχεδιάγραμμα που τους δόθηκε και ενδεχομένως πρόσθεσε κάποιες προσωπικές πληροφορίες. Ο Wolf (1995) ανέπτυξε το μοντέλο του «κύκλου της κακοποίησης» για να περιγράψει την ανάπτυξη παρενοχλητικής συμπεριφοράς. Οι θεραπευτές όμως του συγκεκριμένου προγράμματος προσπάθησαν να ταιριάξουν τη συμπεριφορά των ανηλίκων δραστών με αυτό το μοντέλο. Ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιήθηκε ο «κύκλος της κακοποίησης» δείχνει ένα κακό παράδειγμα εφαρμογής της θεωρητικής γνώσης στην πράξη. Αντί να γίνει προσπάθεια να κατανοηθεί η εμπειρία των δραστών και το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε η παρενοχλητική συμπεριφορά, γίνεται χρήση ενός γραμμικού αιτιατού ντετερμινιστικού μοντέλου το οποίο επιχειρείται να εφαρμοστεί στους συγκεκριμένους ανηλίκους. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι αυτή η παρέμβαση, έτσι όπως υλοποιήθηκε προσέφερε δικαιολογίες για την παρενοχλητική συμπεριφορά των ανηλίκων, όπως για παράδειγμα ότι συμπεριφέρθηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο εξαιτίας της ανίας που τους διακατείχε. Επιπλέον, δόθηκε έμφαση στις φαντασιώσεις, που μπορεί να ώθησαν σε μια τέτοια συμπεριφορά και αγνόησε οποιουσδήποτε άλλους παράγοντες, που μπορεί να συνέβαλλαν.

Η δικαιολογημένη ελαφρότητα με την οποία αντιμετώπισαν οι νεαροί τη συγκεκριμένη διαδικασία φάνηκε από την παρακάτω στιχομυθεία:

«Τι πρέπει να κάνουμε τώρα;» ρωτάει ένας νεαρός έναν άλλο όταν τους ζητήθηκε να σχεδιάσουν τους «κύκλους» τους.

«Αντέγραψε αυτό που έχει στον πίνακα και άλλαξε το λίγο», του απάντησε ο άλλος.

Ένα άλλο σημαντικό σημείο που προέκυψε από την παρατήρηση ήταν η αίσθηση που προκλήθηκε στην ερευνήτρια, ότι η ορολογία που χρησιμοποιήθηκε από τους θεραπευτές, αναφορικά με το «σπάσιμο του κύκλου», δεν ήταν απόλυτα κατανοητή στους ανηλίκους. Παρόλα αυτά χρησιμοποιόταν συχνά κατά τη διάρκεια της συνεδρίας. Σε μία από τις τελευταίες συναντήσεις της ομάδας ένας από τους ηγέτες της ομάδας τόνισε:

«Πριν από τρεις εβδομάδες σπάσατε “τον κύκλο της κακοποίησης σας”, δεν είναι έτσι;»

Η χρήση τόσο εξειδικευμένης ορολογίας συχνά δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στην επικοινωνία μεταξύ επαγγελματιών και χρηστών υπηρεσιών.

«Αντιμετωπίζοντας τις “παρεκκλίνουσες” φαντασιώσεις»

Ο ρόλος που παίζουν οι φαντασιώσεις σεξουαλικού περιεχομένου στη διαμόρφωση της σεξουαλικά παραβατικής συμπεριφοράς δεν έχει πλήρως εξακριβωθεί. Παρόλα αυτά κύριος στόχος των προγραμμάτων παρέμβασης είναι να υπερπηδήσουν την ισχυρή αντίσταση, που χαρακτηρίζει τους περισσότερους ανήλικους, να αποδεχτούν τις φαντασιώσεις τους ιδιαίτερα μέσα στο πλαίσιο της ομάδας (O'Callaghan and Print, 1994:173). Κατά την άποψη ενός θεραπευτή, που ήταν αρκετά σκεπτικός αναφορικά με την ομαδική θεραπεία:

«η ομάδα μπορεί να αποδώσει στο επίπεδο της φαντασίωσης. Άλλωστε αυτό κάνει και ο Ray Wyte. Δεν δουλεύει φέρνοντας τους δράστες αντιμέτωπους με τη συμπεριφορά τους, αλλά με τις φαντασιώσεις τους. Για να απολαύσει κανείς μια φαντασίωση θα πρέπει να την κρατήσει κρυφή, αν τη μοιραστεί με κάποιον παύει να έχει την ίδια αίγλη. Έτσι κατορθώνει ζητώντας τους να μιλήσουν για τις φαντασιώσεις τους να τις “καταστρέψει”»

Στην ομάδα οι ανήλικοι κάθε άλλο παρά ενθαρρύνονταν να μοιραστούν τις φαντασιώσεις τους, για να αποφευχθεί η παραπέρα ανάπτυξη των φαντασιώσεων. Παρότι αυτό έγινε για λόγους πρόληψης δεν συνέβαλλε στο να τεθούν υπό αμφισβήτηση οι φαντασιώσεις, αλλά ούτε και στο να ξεπεραστεί η πιθανή αντίσταση των νέων να αποδεχτούν ότι είχαν κάποιες φαντασιώσεις:

Ο θεραπευτής ρωτά: Είναι εντάξει να σκέφτεται το σεξ με ένα τρόπο μη παρενοχλητικό

Έχει κανείς από σας φαντασιώσεις παρενοχλητικές

Ανήλικοι: Όχι

Θ: Άρα δεν χρειάζεται να διορθώσετε τις φαντασιώσεις σας, αφού μπορείτε να τις ελέγχετε. Είναι αναγκαίο οι φαντασιώσεις σας να είναι καθωσπρέπει, όχι ανάρμοστες. Αυτός είναι ο στόχος. Έτσι όταν έχετε κάποιες φαντασιώσεις θα πρέπει να είστε σε θέση να διαχωρίζετε τις παρενοχλητικές από τις μη παρενοχλητικές.

Προς τις τελευταίες συνεδρίες έθεσε την ερώτηση.

Θ: Έχετε πιο Ο.Κ. φαντασιώσεις τώρα

A: Ναι

Θ: Αλήθεια

A: Ναι

Η εμφανής επιφανειακότητα που χαρακτηρίζει την παραπάνω παρέμβαση αφήνει ασαφές το τι είναι Ο.Κ. και τι αποδεκτή φαντασίωση. Ούτε είναι όμως και ιδιαίτερα φρόνιμο, οι επαγγελματίες να αναμένουν ότι οι ανήλικοι προς το τέλος των συναντήσεων θα αποδέχονταν ότι έχουν ανάρμοστες φαντασιώσεις.

Χρησιμοποιώντας τις κάρτες κατάστασης

Ένα χρήσιμο εργαλείο για την επανεκπαίδευση των ανηλίκων στάθηκε η χρήση των «καρτών κατάστασης». Πολύ συχνά στις ομαδικές συναντήσεις οι θεραπευτές χρησιμοποιούσαν κάρτες που περιέγραφαν μία κατάσταση την οποία συζητούσαν σε υπο-ομάδες των 2-3 ατόμων. Προς το τέλος της συνεδρίας η ομάδα επανασυγκροτείτο για να δοθεί ανατροφοδότηση. Παρατηρήθηκε ότι στις πρώτες συναντήσεις τα σχόλια ήταν πιο ειλικρινή και αυθόρμητα.

π.χ. **Κατάσταση** Ένας πατέρας δείχνει ένα πορνοπεριοδικό στην δχρονη κόρη του.

«Γ» Δεν νομίζω ότι είναι πρόβλημα γιατί τα παιδιά σήμερα μαθαίνουν νωρίς.

Η αντιπαράθεση που ακολούθησε ήταν επίσης επιφανειακή.

«Αν έχεις κάποιον άνδρα που δείχνει πορνό στην κόρη του, ίσως αυτή να σκεφτεί διαφορετικά, μπορεί να μην θεωρήσει ότι ο πατέρας θέλει να τη διδάξει»

Είναι εμφανές ότι αυτό το σύντομο σχόλιο άφησε ανέπαφη την εμφανή σύγκριση του ανηλίκου μεταξύ σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και έκθεσης σε πορνογραφία.

Σε μια άλλη κατάσταση

Ένας σύζυγος επιμένει να κάνει σεξ με τη γυναίκα του γιατί είναι δικαίωμά του

Ένας από τους ανηλίκους σχολίασε: «Είναι ο.κ. για ένα άνδρα να επιμένει γι' αυτό».

Το σχόλιο αυτό οδήγησε έναν από τους θεραπευτές σε μια «μίνι» διάλεξη αναφορικά με τη σημασία που έχει η συμφωνία των δύο συζύγων. Μία από τις πιο σημαντικές παρατηρήσεις στις οποίες οδήγησε η συμμετοχική παρατήρηση, ήταν ότι οι ηγέτες της ομάδας ήταν πολύ ομιλητικοί. Αντί να ενθαρρύνουν τη συνειδητοποίηση των ανηλίκων, αναφορικά με το τι είναι αποδεκτό και τι όχι, ενθαρρύνοντας τη συζήτηση, η θεραπευτική προσέγγιση, συχνά παίρνει τη μορφή διάλεξης, που καθορίζει τα όρια μεταξύ του «σωστού» και του «λάθους». Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να προκαλέσει την ανία στους ανηλίκους, δεν φάνηκε όμως να γίνεται αντιληπτό από τους θεραπευτές:

«Γιατί κοιμάσαι; Δεν είμαστε εδώ για να κοιμόμαστε. Σου είπαμε να ακούς προσεκτικά την Ξ. (θεραπεύτρια) όταν μιλάει»

Παρότι τα παραπάνω σχόλια προκαλούν μια ανησυχία αναφορικά με το πόσο ουσιαστική και αποδοτική δουλειά γίνεται στην ομάδα, αξίζει να σημειωθεί ότι προς το τέλος των συνεδριών οι ανήλικοι έδιναν τις «σωστές» απαντήσεις. Το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσον οι απαντήσεις αυτές συνέχισαν να είναι ειλικρινείς, ή αν απλώς κατάλαβαν τι απάντηση αναμενόταν από αυτούς να δώσουν. Follow up δυστυχώς δεν υπήρξε αλλά τρία χρόνια μετά δεν είχαν καμιά καταγγελία για υποτροπή στην παρενοχλητική συμπεριφορά.

Αντί επιλόγου

Ορισμένα κύρια ζητήματα που αφορούν τη θεραπευτική προσέγγιση στα πλαίσια ενός προγράμματος παρέμβασης σε ανηλίκους δράστες σεξουαλικής παρενόχλησης/κακοποίησης, όπως προέκυψαν από τη Συμμετοχική και Συμβουλευτική Παρατήρηση, σχολιάστηκαν στην προηγ-

θείσα συζήτηση. Επιλεκτικά συζητήθηκαν πρακτικές και θεραπευτικές τεχνικές μέσα από μια μεθοδολογία ποιοτικής ανάλυσης. Ο κύκλος της κακοποίησης και τα εκπαιδευτικά μοντέλα παρέμβασης αποτελούν κεντρικά σημεία της θεραπευτικής αντιμετώπισης.

Τα θεραπευτικά προγράμματα, όπως αυτό της ομάδας Β, επιχειρούν σε σύντομο χρονικό διάστημα, όχι περισσότερο από μερικές εβδομάδες, να επανεκπαιδεύσουν ανήλικους δράστες σεξουαλικής παρενόχλησης. Αυτός άλλωστε είναι ένας κύριος λόγος για τον οποίο εξετάζονται με σχετική επιφυλακτικότητα. Το «ύφος δασκάλου» που κάνει «μίνι διαλέξεις» καθώς και η χρήση εξειδικευμένης ορολογίας, όπως για παράδειγμα «σπάζω τον κύκλο της κακοποίησης», είναι μία διαδικασία παρέμβασης που επίσης αντιμετωπίζεται με επιφύλαξη. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι παρότι η εξειδικευμένη γλώσσα και η εξειδικευμένη γνώση είναι δύναμη για τους επαγγελματίες και τους επιτρέπει να αναγνωρίζουν την παρενοχλητική συμπεριφορά (Κανδυλάκη, 1996), η γνώση της θεωρίας, χωρίς τη δεξιότητα της εφαρμογής στην πράξη είναι ιδιαίτερα προβληματική.

Εντούτοις οι θεραπευτές του προγράμματος έδειχναν απόλυτα ικανοποιημένοι από τα αποτελέσματα των follow up μελετών. Οι μελέτες αυτές έδειχναν ότι τα παιδιά που είχαν περάσει από το πρόγραμμα εμφάνισαν σε ελάχιστο ποσοστό υποτροπή στην παρενοχλητική συμπεριφορά αφού ολοκλήρωσαν το πρόγραμμα. Παρόλα αυτά παραμένει το ερώτημα. Όντως οι ανήλικοι επανεκπαιδεύτηκαν μέσα από το πρόγραμμα άλλαξαν ριζικά τη συμπεριφορά τους, ή με το να εκπαιδεύτούν στο τι είναι κοινωνικά αποδεκτό και τι όχι έμαθαν επίσης να κρύβουν καλύτερα τις «μη αποδεκτές» πράξεις τους. Είναι όντως πολύ σύντομο το διάστημα για να έχει κανείς πλήρη εικόνα αναφορικά με την αποδοτικότητα τέτοιων προγραμμάτων. Η πίεση εντούτοις υφίσταται. Για να συνεχίσουν να χρηματοδοτούνται τέτοια προγράμματα πρέπει να αποδείξουν την αποδοτικότητά τους.

Συμπερασματικά θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, παρότι ορισμένες «τεχνικές παρέμβασης» έχουν σημαντικό περιθώριο βελτίωσης, πρόκειται για πολύ χρήσιμα προγράμματα παρέμβασης. Οι ανήλικοι δράστες σεξουαλικής παρενόχλησης δεν θα πρέπει να αφήνονται, αλλά να αντιμετωπίζονται θεραπευτικά. Θα πρέπει επίσης να τονιστεί ότι οι επαγγελματίες τόσο στη Βρετανία όσο και αλλού όπου υπάρχουν αντίστοιχα προγράμματα, παλεύουν στην κυριολεξία με ένα πολύ δύσκολο κομμάτι δουλειάς, συχνά μαθαίνοντας μέσα από τα λάθη τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Becker, H. (1958): «Problems of Inference and Proof in Participant Observation», *American Sociological Review*, Vol. 23, No 6, pp. 652-660.
- Becker, J. (1991): «Differences in the Assessment of Adult and Adolescent Sex Offender», Paper Presented in *ROTA Conference on Assessment of Sex Offenders*, Liverpool, Sept 1991.
- Bryman, A. (1988): *Quantity and Quality in Social Research*, London: Unwin Hyman.
- Mason, E: «Adolescent Sex Offenders; Notes from North America», *ROTA NEWS*, No 2, February 1990, p. 3.
- Calder, M (1997): «Young people who sexually abuse; Towards an International Consensus», *Social Work in Europe*, Vol. 4, No 1, pp. 36-39.
- Hannah, S. (1984): Countertansference in inpatient group psychotherapy-implications for technique, *International Journal of Group Psychotherapy*, Vol. 32, pp 257-272.
- Kandylaki, A. (1996): *Male Youth Perpetrators and Sexual Abuse; A Qualitative and Discursive Analysis of Social Work and Related Professional Knowledge of and Practice with Male Youth Survivors and/or Perpetrators of Sexual Abuse*, Unpublished Ph. D. Thesis, University of Bradford.
- Lee, R. (1993): *Doing Research on Sensitive Topics*, Sage, London.
- Limandri, B and Sheridan, D. (1995): «Prediction of Intentional Interpersonal Violence: An Introduction», in Campbell, J. (ed): *Assessing Dangerousness; Violence by Sexual Offenders, Batterers and Child Abusers*, Interpersonal Violence: The Practice Series (IVPS), Sage, London.
- Milner, J. and Campbell, J. (1995): «Prediction Issues for Practitioners», in in Campbell, J. (ed): *Assessing Dangerousness; Violence by Sexual Offenders, Batterers and Child Abusers*, Interpersonal Violence: The practice Series (IVPS), Sage, London.
- Morrison, T. (1994): «Context, Constraints and Considerations for Practice», in Morrison, T., Erooga, M. and Beckett, R.: *Sexual offending against Children; Assessment and Treatment of Male Abusers*, London: Routledge.
- Moxon, E. (1995): «Personal Communication».
- National Children's Home (NCH) (1992): *The Report of the Committee of Enquiry into Children and Young People who Sexually Abuse Other Children*, London: NCH
- O'Callaghan, D. and Print, B. (1994): «Adolescent Sexual Abusers; Research, Assessment and Treatment», in Morrison, T., Erooga, M. Beckett, R.: *Sexual offending against Children; Assessment and Treatment of Male Abusers*, London: Routledge.
- Quinn Patton, M. (1990): *Qualitative Evaluation and Research Methods*, Sage, London, 1990.
- Quinsey, V., Lalumiere, M., Rice, M. and Harris, G.: «Predicting Sexual Offenses», in

- Campbell, J (ed): *Assessing Dangerousness; Violence by Sexual Offenders, Batters and Child Abusers*, Interpersonal Violence: The Practice Series (IVPS), Sage, London.
- Robson, C. (1993): *Real World Research; a Resource for Social Scientists and Practitioner Researchers*, Oxford: Blackwell.
- Salter, A. (1988): *Treating Child Sex Offenders and Victims; a Practical Guide*, London: Sage.
- Schwartz, G. and Jacobs, J. (1979): *Qualitative Sociology*, New York: Free Press.
- Strauss, A. and Corbin, J. (1990): *Basics of Qualitative Research; Grounded Theory Procedures and Techniques*, Sage, London.
- Swirsky Strome, S and Loutsch, E (1996): «A Structured, Educative Form of Adolescent Psychotherapy», in Kymissis, P. and Halperin, D. (eds): *Group Therapy with Children and Adolescents*, American Psychiatric Press, Washington DC.
- Wyre, R. (1985): *Working with Sex Abuse*, Gracewell Clinic, Birmingham.